

George Tabori JUBILEUM

Fordította, az utószót írta: Eörsi István

SZEMÉLYEK

ARNOLD, zenész
LOTTE, a felesége
MICI, az unokahúga (rángatódzik)
OTTO, fodrász
HELMUT, a felesége
JÜRGEN, Helmut unokaöccse
WUMPF, sírásó
ARNOLD APJA

MEGJEGYZÉSEK

Többségben vannak itt ajjaj a hullák
Kár fiacskám ez ellen perelned Tiéd
a kés övék az igazság Várnak amíg
új életre kelnek
S kitépik a szemedet fiacskám
Ráadásul ajjaj a nyelved.
George Tabori: Dal a *Jubileum*hoz

1.
Temető a Rajnánál, ma; a holtak arra vannak ítélve, hogy folyvást emlékezetükbe idézzék, amit a legszívesebben elfelejtenének, nevezetesen: a pokol nyolcadik körét.

A notórius viccmesélők többnyire így kezdik mondókájukat: „Szakítson félbe, ha már ismeri.” De a halottakat nem akadályozhatjuk meg abban, hogy újból és újból elmeséljék vicceiket. A halottak viccei és nevetésük - nem a homéri kacaj, hanem a legkeserűbb vigyor - pompásan elszórakoztathatja a hullagyalázókat, ördögűzőket, kísértetvadászokat, kudarcos szerelmeseket és a hallgató többség fennmaradó részét.

Mindezek a viccek (vagy történetek) tényeken alapulnak, és szívből köszönöm Hanna Hiobnak, *hogy* összeállította őket, de kísértéképpen egyezzünk meg abban, hogy az erekben meghűlő vér, míg szól reggel hatkor a csengő, van annyira tényyszerű, mint a nyomtatott szó.

2.
Kis temetőnk romantikus, vadon burjánzó. Növényzete hervatag. Halottaink, hála az idő fogának és Isten kis, csúszómászó teremtményeinek, a felbomlás különféle stádiumaiban leledzenek. Rotható hús, üres szemüreg, hiányzó orr stb. Legjobb temetői hacukájukat viselik.

3.
A bűnözők szívesen térnek vissza büntettjük színhelyére. Olykor az áldozatok is.

4.
Minden életnek, hogy J. L. Godard szavait variáljam, van kezdete, közepe és vége, de nem feltétlenül ebben a sorrendben.

1983. december

EGY

Ködös éjjel. Jürgen átmászik a temető falán. A sírok közt lopakodik, bekeni őket jelszavakkal és horogkeresztekkel. Két halott, Arnold és Helmut felbukkan a sírból, és figyelni Jürgent. A jelenet során feltűnik a többi halott is

ARNOLD A dögölj meg-ot el-jével írják, fiam.
JÜRGEN Köszönöm. *(Kijavítja a hibát, megdermed rémületében)*
ARNOLD A kereszt is hibás. Bal oldalt, fent hiányzik a horog.

Jürgen elszalad, átugrik a falon. A szél hangosabbá válik

HELMUT Jom kippur óta hetente eljön. Miért nem hagy bennünket békén?

ARNOLD Gyerekes tréfa.

OTTO Stern úr. maga túlságosan jó.

ARNOLD Csakugyan?

HELMUT Nekem már nincs másikat odatartani való arcom.

ARNOLD A férges?

HELMUT A fagy.

ARNOLD Idén korán jött a tél. Az utolsó légy ma reggel szédült le a földre.

HELMUT Jó ötlet, beszéljünk az időről.

ARNOLD Mennyi avar, és senki sem égeti el. Szeretem az égő avar szagát.

OTTO Jó neked. Az én orrom lepottyant rólam múlt vasárnap. *(Megnyalja az ujját, le akarja törölni a sírjára mázolt feliratot)*

HELMUT Miért nem jut semmi új az eszébe?

ARNOLD Ne izgasd fel magad. Szerencsétlen hülye. Többé már nem árthat neked.

HELMUT Biztos vagy ebben?

ARNOLD Nem.

HELMUT Akkor jó éjszakát.

ARNOLD Aranyos álmokat.

Helmut eltűnik. Zene. Arnold néhány virágot lop egy sírról. Lotte felül a sírjában. Ajka és egyik orrcimpája hiányzik

(Átnyújtja neki a virágokat) Gratulálok, szerelmem.

LOTTE Már megint?

ARNOLD Ma ötven éve. Az első csók.

LOTTE *(megszagolja a virágokat)* Pont ez kell nekem. Tizenkét márká ötvenért virágok, amelyeknek nem érzem a szagát.

ARNOLD *(énekel és táncol)*

Egy csók és más semmi,

A vágyam csak ennyi...

Cseng a telefon

LOTTE Ne vedd fel.

ARNOLD *(felveszi a kagylót)* Ki a fene keres engem? Halló, itt Arnold Stern.

JÜRGEN *(hangja a telefonból)*

Büdös zsidó, gyűjtögess,

Mert a tél hosszú lesz.

A vonal megszakad. Arnold leteszi a kagylót

LOTTE Ki volt az?

ARNOLD A szerencsétlen hülye.

LOTTE Már megint?

ARNOLD Hadd szórakozzon.
LOTTE Mit mondott?
ARNOLD Ugyanazt a szarságot.

Zene

(*Táncol*) A felejthetetlen Delphi-palota, minden asztalon telefon.
Hamvasszőke voltál. Pepita ruhád alapszíne, mint a burgundi bor.
Fehér pikégallér. Szabad? - kérdeztem hősileg dadogva, és viharosan tovaragadtalak.
LOTTE Ráléptél a tyúkszememre.

Cseng a telefon

Ne vedd fel.
ARNOLD (*felveszi a kagylót*) Halló, itt Arnold Stern.
JÜRGEN (*hangja*) De jó a fejbőröd, zsidó
Épp lámpaernyőnek való.

A vonal megszakad. Arnold leteszi a kagylót

LOTTE Mit mondott?
ARNOLD Ugyanazt a szarságot.

Zene.

(*Táncol*) Aztán az én felejthetetlen Ranke-Strasse-i szobám, ahol egy dr. Schlosser nevű sztálinista egészségügyi tanácsossal laktam, aki megértést tanúsított a házasság előtti szexet előmozdító hölgylátogatások iránt. Nem akartad levenni a kabátodat. „Mennem kell, különben lemaradok az utolsó földalattiról.” Le is maradtál róla.
LOTTE Semmiről sem maradtam le.

Cseng a telefon.

Ne vedd fel.
ARNOLD (*felveszi a kagylót*) Halló, itt Arnold Stern.
JÜRGEN (*hangja*) Zsidófüstöt szívj tüdőre
Nem lesz tüdőrákod tőle.
ARNOLD Hangosabban, fiam, nem értelek.
JÜRGEN Mici meghalt.

A vonal megszakad. Arnold leteszi a kagylót. Mici felbukkan a sírjából

LOTTE Mit mondott?

Arnold meglévő fél szeme könnyezik

A vörös bársony ágytakaróba behímezték Kari Marx arcképét. Amikor lehúztam az ágyról, fintorgott rám, körülbelül így. (*Grimaszokat vág*) Az üvegtálon egyetlen alma volt, és amikor azt mondtam, hogy „Jöhét, Stern úr”, s te már el is mentél, még mielőtt hozzám jöttél volna. Később megnéztük a fáklyás felvonulást, a Wilhelmstrassén hömpölygő barna folyamat. A Führer integetett az ablakából, te meg - amilyen hülye vagy - visszaintegetted neki.
ARNOLD Olyan magányosnak látszott.
JÜRGEN (*visszajön*) Jó estét!
ARNOLD Jó estét.

Jürgen lelövi Arnoldot. Kirohan. Arnold visszajön, szájából ömlik a vér

LOTTE Ki volt az?
ARNOLD A szerencsétlen hülye

KETTŐ

MICI (*énekel. Heine-Schubert: Lorelei*) „Nem értem, a dal mit idéz föl, / S hogy oly bús mért vagyok”, és akkor tovaszáguld mellettem toloszékében Klaus, legjobb kosárlabda-játékosunk a gyógyíthatatlan rokkantak rehabilitációs intézetében. „Tűz! Tűz!”, rikoltja, és már vöröslik az égbolt. Később befut két úr és megáll, megpillantva en-

gem egy padon a Rajna-folyónál, amint a csonttengerre gondolok, mely elnyelte nagyanyámat. „Ez a mi padunk” - mondja erősen méltatlankodva az első úr. „Foglalt” - felelem. „Fel a fejfel, Hans Dietrich - mondja a második úr -, a haza még nem veszett el. Egy bizonyos gyógyintézet gyújtogatás folyamánaképpen porig égett. Franzl és Hansi elmagyarázta a szerencsétlen kripliknek, hogy jobban jártak volna, ha vízben, kötélben vagy tűzben végzik, euthanázias ízlésüknek megfelelően. És Heribert bíró, a régi iskola neveltje, felmentette őket - becses indokolása szerint az efféle megnyilatkozás mentes a faji uszítástól: ugyanis nem valamely kisebbséget mint olyat sért, hanem csupán egyetlen képviselőjét, a göndörhajú bibsi intézeti igazgatót, aki maga is szerencsétlen kripli, deréktől lefelé béna, amióta egy szeleburdi járókelő, egy külföldi persze, hosszú, fekete bőrkabátján halálfejes gombokkal, eltörte a gerincét. Így győz az igazság. Telihold van.” - „Es a Rajna hömpölyög tovább” - közli a második úr. „Bár élne még Adolf” - mondja az első úr. „Adolf még él” - mondom én. Aztán megejtő összhangban eléneklik nekem a lágerslágert. (*Énekel*)

Ah, Buchenwald, ó, Buchenwald,
Hol jó sok bibsi megkrepált,
Halihó-hahó, halihó-hahó,
Halihó-halihó-hahó.

MICI, OTTO

Ó, Majdanek, szép Majdanek,
Hol minden bolsi hulla lett,
Halihó-hahó, halihó-hahó,
Halihó-halihó-hahó.

MICI, OTTO, LOTTE

Nézd, meggyógyítja gázkúránk
A kriplit, kinek arca ráng,
Halihó-hahó, halihó-hahó,
Halihó-halihó-hahó.

MICI, OTTO, LOTTE, HELMUT

És Dachau édes titka volt:
Úgy jó a buzi, hogyha holt,
Halihó-hahó, halihó-hahó,
Halihó-halihó-hahó.

MICI, OTTO, LOTTE, HELMUT, ARNOLD

Auschwitzban boldog lámpaláz,
Mert nemsoká lesz újra gáz,
Halihó-hahó, halihó-hahó,
Halihó-halihó-hahó.

MICI Amikor beköszöntött a nyár, és rángó szám nem gyógyult meg, Lotte néni hazavitt. Megint iskolába jártam. Jelest kaptam kosárfőnásból. Beleszerettem egy fekete bőrkabátos fiatalemberbe, de ki csókolna meg egy rángatózó száját?

HÁROM

OTTO (mossa Lotte *haját*) Nem szörnyű, Sternné?

LOTTE El ne mondja!

OTTO A torkomon akadt, mint valami szálla.

LOTTE Köhögjön.

OTTO Tegnap az esti híradóban az a szép palesztin fiú, vértócsában. Az Erő része, mi, / Folyvást a Jóra törés a Rosszat teszi. Hogy így mondjam.

LOTTE A hajamat mossa, Otto, netántán ondolálja, de ne filozofálgon.

OTTO Arra utalok, hogy még a vérfürdőnek is vannak előnyei. Például nem kell büntudatot éreznem, ha nem vagyok kedves magához.

Óriási megkönnyebbülés.

LOTTE És mit csinál itta temetőben?

OTTO Gondolja, hogy egyedül hagyom az én Helmutomat magukkal, zsidókkal? (*Erősebben dörgöli Lotte fejét*) Szóljon, ha brutális vagyok.

LOTTE Hajmosást kérem magától, Otto, nem skalpolást.

OTTO A samponozáshoz erős kéz kell. (Sír)

LOTTE Mi bántja, Otto?

Otto megrázza a fejét

Valami bántja.

Otto, megrázza a fejét Nekem elmondhatja. Otto megrázza a fejét

Eddig mindent elmondott nekem.

OTTO Nem mindent, Sterné.

LOTTE Szerelmi csalódás?

Otto megrázza a fejét, sir

Helmut félrelépett?

OTTO Helmut nem lépett félre, Helmut befeküdt egy kórházba.

LOTTE A szíve?

OTTO A kukija.

LOTTE Csak nem harapott bele?

OTTO A lelkiismerete mardosta, nem én.

LOTTE Mit csinált? Valamit csak csinált. Félrelépett.

OTTO Helmut a rabszolgám. Csak egyetlen férfi kell neki. Olyan monogám, mint egy nőstényoroszlán, amióta tizenöt évvel ezelőtt - nos, csak, még egy jubileum - összeismerkedtünk a West Side Storykórusában. Helmut abszolúte képtelen arra, hogy félrelépjön. Csak éppen fölöttébb érzelmes.

LOTTE Áhá. Ezért izzad annyira.

OTTO Azért izzad, mert szenved. Helmut szenvedő lélek. Minden

szenvedést okoz neki, még az agyonvert kölykök is.

LOTTE Mi közük van a kölyköknek Helmut kukijához?

OTTO (sír) Ma reggel felkel a madarakkal, sokáig pancsol a kádban, felveszi a legszebb bugyimat, melyet magányos szívek díszítenek, hozzá se nyúl az aszalt fügeihez, bele se kortyint a kávéjába, és azt mondja, halálsápadtan: „Viszlát, Otto, annyira szégyenkezem, hogy elmegyek a kórházba és körülméltetem magam.”

LOTTE Ajvé!

OTTO Az unokaöccse miatt szégyenkeznek, Jürgen miatt. Micsoda álmag szemű édes kölyök volt! Helmut rajongott érte, karácsonyra halálfejgombokkal díszített, hosszú, fekete bőrkabátot vásárolt neki. Édes Jürgenem! Nem nevezem seggfejnek, hogy a seggeket meg ne sértsem. Papája, a pék, aki korábban az SS-ben szolgált, tele-tömté a fejét dicsőséges történetekkel a jó öreg oroszországi hadjáratról, mely csak addig volt jó, amíg nem eredt meg a hó. A kölyök aztán belépett egy bandába, együtt osonnak jobbra-balra, jelmondatokat firkálnak a falakra, zsinagógákat gyaláznak meg, horogkereszteket mázolnak a sírkövekre, bunyóznak, vedelnek, plakátokat ragasztanak, szerencsétlen öreg mukikat dühítenek fel vicces éjszakai telefonhívásaikkal, véres kézzel verik a farkukat, az erős emberről álmodozva, aki eljön és megment valamennyiünket valamitől megint. Az iskolából kicsapták, állásaiból kirúgták, volt edénymosogató, sírásó, rovarirtó, kétszer bekasztznizták. A múlt héten megint el-csípték, de rögtön kiengedték, nagybátyja bíró, a régi iskola neveltje, azért kapták el, mert leveleket írkált egy nyomoronc nőszemélynek. „Kedves Mici - írta -, hogy a frászba nem küldtek téged is a gázba?” És azok a szörnyű viccei!

LOTTE (szünet után) Milyen viccei?

OTTO Inkább leharapnám a nyelvemet.

LOTTE Most jól jönne nekem egy vicc.

OTTO Csak tudnám, honnan veszi őket? Mi lesz ezekből az álmag szemű édes kölykökből? Szakítson félbe, ha már ismeri. „Ha zsidó a barátod, nincs szükséged ellenségre.”

LOTTE Ez mulatságos? (Hiénanevetést hallat, majd hirtelen abbahagyja)

OTTO Harminc év demokrácia után ismét a régi nóta. Még egy jubileum. Hol hibáztuk el? Szakítson félbe, ha már ismeri. „Mi a különbség egy török és egy zsidó közt? Mindkettő eladja a hűgát, de a török legalább le is szállítja.”

LOTTE Ez mulatságos? (Hiénanevetést hallat, majd hirtelen abbahagyja)

OTTO „Hogyan helyezel el húsz zsidót egy Volkswagenben? Hármat előre raksz, hármat hátra, a többi a hamutartóba.”

LOTTE (hiénanevetést hallat, majd hirtelen abbahagyja) A nyomorult nőszemély, akit az imént említett, Mici, elhunyt nővérem egyetlen gyermeke, a Stern és Róth nemzetség utolsó sarja. Egy repülőgépen született, tízezer méterrel a tenger szintje felett. Rángatódzik. Énekel. Anyira szereti a gyerekeket, hogy évente egyszer álterheséget produkál. Aki felcsinálja, annak odaadom megtakarított pénzemet - nincs sok, de a semminél több van. Na, Otto?

Otto hiénanevetést hallat, de hirtelen abbahagyja, amikor Helmut fel-tűnik hosszú kabátban. Lassan lépdel, x-lábúan

OTTO Itt jön a fitymátlan Helmut. Hogy vagy?

HELMUT (agresszíven) Sokkal jobban.

OTTO Jól bántak veled a kórházban?

HELMUT Nem merek pisilni.

LOTTE Mit szólna egy tányér finom csirkeleveshez?

HELMUT Semmit, ami hugyoztat.

Lotte elmegy

OTTO (gyengéden) Fáj?

HELMUT Igen.

OTTO (megcsókolja) Most bűdös zsidó vagy.

HELMUT Igen. (Egy könyvet olvas, megáll, fülel, hallgatódzik, lég-y-zümmögést hall, olvas tovább)

OTTO Ki írta ezt a könyvet?

HELMUT (betűzi) B-R-E-C-H-T.

OTTO Az úr legyen nekünk irgalmas.

Helmut olvas, megáll, hallgatódzik, híradójelzést hall, majd Hitler hangját, a hang elhal, Helmut tovább olvas

És mi a címe annak, amit B-R-E-C-H-T-től olvasol? Vagy inkább ne kérdezzem?

HELMUT „A zsidó feleség.”

OTTO Még csak ez hiányzott nekünk.

Helmut tovább olvas, megáll, hallgatódzik, híradó jelzést hall, majd Hitler hangját, a hang elhal, Helmut tovább olvas

És mit csinál az a zsidó feleség B-R-E-C-H-T-nél, maceszlevelet?

HELMUT Csomagol, telefonál, „ég veled” - mondja, és elmegy a száműzetésbe. Férje pedig - ez a gyáva fickó - nem tartja vissza.

OTTO Helmut, az a világ elmúlt, 1983-at írunk.

HELMUT (abbahagyja az olvasást, hallgatódzik, kirakatüveg-csörömpölést hall. Ijedten) Hallod?

OTTO Mit, drágám?

A kirakatüveg-csörömpölésnek vége szakad

HELMUT Semmit.

OTTO Jégre teszek egy palack Blanc de Blancot, és hozom a sütekből a pekingi kacsat. Hatkor sporthíradó.

HELMUT (olvas, hallgatódzik) Megyek csomagolni. Többé nem biztonságos az ilyen feleség. Milyen emberek vagytok, igen, te is! (Gyerekkialtást hall) Ez itt nemcsak négy hétig tart. Éppúgy tudod, mint én.

Ne mondd tehát, hogy csak néhány hétről van szó, miközben felém nyújtod a bundámat, amelyre csak télen lesz szükségem. És ne beszéljünk szerencsétlenségéről. Beszéljünk gyalázatról.

LOTTE Milyen emberek vagytok?

NÉGY

Helmut hazatér a bolondokházából

OTTO Végre itthon vagy.

HELMUT Jó napot, professzor úr.

OTTO (eljáttsza a professzort) Na, és hogy vagyunk máma?

HELMUT Jól.

OTTO Az a néhány kis elektrosokk nem árthatott nekünk.

HELMUT Nem.
OTTO És már jobban alszunk?
HELMUT Sokkal jobban.
OTTO Nincs többé rémálom?
HELMUT Semmilyen álom nincs.
OTTO És nem hallunk többé érdekesítő zajokat, például üvegcsörömpölést, gyerekkriáltást?
HELMUT Semmit sem hallunk.
OTTO Elvesztettük szemita paranoiánkat, és megtaláltuk a humorunkat?
HELMUT Igen.
OTTO Hogy fér el húsz zsidó egy Volkswagenben? Három elől, három hátul...

Helmut megpróbál nevetni

És nem vagyunk már zsidók?
HELMUT Nem, nem vagyok zsidó.
OTTO Nő sem?
HELMUT Nem, professzor úr.
OTTO Helyes, akkor most beveszünk ezekből a kis kék pirulákból naponta háromszor háromat - egykettőre rendbe jövünk.
HELMUT Mindig fekete csizmában tetszik rendelni?
OTTO Csak ha utána kilovagolok.
HELMUT (*leesik róla a nadrág*) Helmutnak hívnak. Fiú vagyok. Meg szeretném baszni Sternét. A kórházban megszabadítottak a kínoktól, de meghagyták az övem, így aztán felakasztottam magam.
OTTO Temetésed után hazamentem és megágyaztam. A te lepedőd tele volt morzsával. Nem csavartad vissza a fogkrémre a kupakot. Erről mindig megfeledkezel. A tévében nem volt semmi különös. A heverő alatt ráleltem a kalucsnidra. Este elfelejtettem, hogy meghaltál és teát főztem magunknak. Váltott csészékkel megittam az egészet. Aztán bekaptam harminc tablettát, és befeküdtem a kádba, melyben kirajzolódott utolsó fürdőd fekete csíkja. A víz még meleg volt, amikor elmerültem.

ÖT

Wump gúnydalt énekel. A halottak eltűntek, mégis figyelik őket az avar alól. Sötétedik

WUMPF

Az ásót, a csákányt a földbe dugjuk,
Így épül a sok kicsi ház.
Itt is kéne egy varázsos lyuk,
Barátom, hogy te se fázz.
Barátom, hogy te se fázz.

JÜRGEN Sötétedik.
WUMPF Mint ez ilyenkor szokásos.
JÜRGEN Mennünk kéne.
WUMPF Majd ha kiástem.
JÜRGEN Kulimunka.

WUMPF Ez siralmas hozzáállás. Nem csak kenyérért ás az ember. Ez művészet. Háromszáz éve ásom a gödröket. Mestermű mindegyik. Minek szerénykedjem. Szeretek ásni. Szeretem, ha csontnak vagy lucskos, mócsingos porcnak ütődve felnyikordul a lapát. Nincs két egyforma luk. A tömegsírok nem érdekelnek, a kotrógépi sérti az olyan tájművészt, amilyen én vagyok. Én megvesztegethetetlen vagyok, csak akkor ásom ki a gödröt, ha tudom, hogy kié lesz. Ez a nyirkos kis szám például öngyilkosságot jelez. Nem dughatnák megszentelt földbe, de ezek a rohadt zsidók itt nem válogatósak; az öngyilkosok, a kriplik, az angyalcsinálók, a terroristák, a narkósok, a lo-tyók, a stricik, minden bűnös otthon érezheti magát köztük, ha nem síksze szülte. Ez itta rángósájú Stern Micié. Ismerted?

JÜRGEN Nem.
WUMPF Jól vagy?
JÜRGEN Igen.

WUMPF Múlt szerdán kimegy a konyhába. Joghurtot kanalaz. Meglát egy levelet. Az ajtó alatt csúszatták be. Fogja a levelet. Elolvassa. „Kedves Mici, hogy a frászba nem küldtek téged is a gázba?” Kikálnalazza a joghurtot, leöblíti a kanalat. Kinyitja a gázt, beledugja a fejét a sütőbe. Meghal. Hát igen, így is válaszolhatunk egy levélre. Látom, letörtél. Ez nem helyes. Ne félj a halottaktól.

MICI (*halkan*) Jürgen!
WUMPF A halottaknak már jó. Csak nekik jó. Mici már nem rángatózik. Kifacsarodott izületei lazán nyúlnak el az iszapban, egészséges húsa a pondróké, senki se gúnyolja, nem is ütik többé. Lebeg vágy nélkül, mint a szivárvány és dereng a nyájas földben.
JÜRGEN Hiszel a zsidó kísértetekben?
WUMPF Igen.
JÜRGEN Találkoztál már velük?
WUMPF Naponta.
JÜRGEN Perverz hazugság.
WUMPF Meglehet. (*Elmegy a dalát dalolva*)

HAT

HELMUT Jó estét, Jürgen.
JÜRGEN Hogy vagy, Helmut?
HELMUT Nincs okom panaszra.
JÜRGEN Meghíztál.
HELMUT Ez a sok lógástól van.
JÜRGEN Miért akasztottad fel magad?
HELMUT Nálam felejtették az övem.
JÜRGEN Fájt?
HELMUT Nem nagyon. Hamar ment. Kitört a nyakam, és beadtam a kulcsot.
JÜRGEN És most mit érzel?
HELMUT Nyugalmat.
JÜRGEN Sodorjnak neked egy cigarettát?
HELMUT Abbahagytam a dohányzást.
JÜRGEN Végre!
HELMUT Igen, Jürgen, végre.
JÜRGEN És most jobban vagy?
HELMUT Nem köhögök már.
JÜRGEN Ennek örülök.
HELMUT Hogy van az apád?
JÜRGEN (*rágyújt egy cigarettára*) Az apám seggfej!
HELMUT Nem szép, hogy így beszélsz róla.
JÜRGEN Nem kedvelsz engem, ugye, Helmut?
HELMUT Valamikor szerettelek.
JÜRGEN Kiverjem a farkadat?

Csend

Húzd le a nadrágodat.

Helmut engedelmeskedik

Megőrjíti a türelmed.
HELMUT Őszintén sajnálom.
JÜRGEN Lássuk csak, meddig tart.
HELMUT Nekem van időm.
JÜRGEN (*tökön rúgja Helmutot*) Nem szeretsz. Nem szeretsz, mert én egy kis (*Betűzi*) n-á-c-i vagyok. De tulajdonképpen azért nem szeretsz, mert túlzottan szeretsz. Mert túlzottan hasonlítasz rám, mert benned is lakozik egy kis n-á-c-i, akárcsak ezekben a türelmes hullákban itt, akik nem szeretnek engem, mert mind pontosan olyanok, mint én. Mert a kis n-á-c-i-ságot egyikük se tekinti olyan nagy dolognak, mint a világhódítást. A kis n-á-c-i-ság csak annyit jelent, hogy bulizunk, a világhódítás viszont nem okvetlenül buli, de téged verní buli. (*Felpofozza Helmutot*) Ez buli, és ezért vagyok kis n-á-c-i. Nietzsche meg a többi öreg tojásfejűt szajkózni nem buli, de Donald kacska buli, amikor *piiff-paff-puffot* csinál. (*Tovább pofozza Helmutot*) Nem szórakozás ez? Miért nem ismeritek ezt el, te és a többi szarházi, türelmes hulla itt, akik nem szeretnek engem, pedig mind pont így csinálna: *piiff, paff* és *durr*. Csak éppen nincs elég vér a pu-cátokban ahhoz, hogy kibimbóztassátok magatokban a kis n-á-c-i-t. Különösen te vagy erre képtelen, Helmut, neked semmi sem volt szórakozás, még az sem, ha Ottó beverte a szádba a füttyjét. Még bibsivé se váltál, és már beszartál félelmedben, ha csattogni kezdett a csalogány. Mit gondolsz, miért jövök ide hétről hétre? Semmit sem változtatok meg ezzel, a Harmadik Birodalmat sem keltem életre, mégis idejövök, Helmut, mert szórakoztat, hogy teli hólyaggal átmászom a falon, miközben a zsaruk néhány utcával odébb járóröznék,

és akkor idepottyanak a sírok közé, és befröcskölöm ezeket a szaros köveket. (*Befröcskölő spray-vel Helmutot*). *Piff, paff és bumm*. Ezenkívül elszorakoztat, hogy az apám beszarik, ahányszor a zsaruk elcsípnék, megdádáznak és kiengednek, mert őket is szorakoztatja, ha *piff-, bumm-és durr-ozhatnak kicsit*. Ahogy haverom, Gertis szorakozásból pottyantott egy dinamittal megtöltött plasztikzacskót egy kukába, buli-buli, miközben a fúvószószó Azén apukámat játszotta, és az októberi égből sör és virsli esőzött Münchenre, és akkor hirtelen a kuka reccs *bummot* csinált, és szanaszét szórt néhány kart, lábat, sörhasat, segget, sajnálatos módon Gert alkatrészeit is. Valld be, hogy téged is elszorakoztatott volna, ha látod, hogyan röpöknek a levegőben mindezek a csinos, ragacsos csontok és húsdarabkák - ahogy az esti híradóban is elszorakoztatott az újságpapírral letakart csendes kis batyuk látványa, csak egy-két cipő kandi-kált ki a papír alól. Apukám bevallaná ezt, mert ő becsületes, amilyen csak egy kis öreg n-á-c-i lehet, amikor a szorakozásairól - bolsive-rséről, zsidógázosításról - van szó, vagy a 45-ös szorakozásról - még egy jubileum -, amikor az amcsik egy csinos, nyirkos tömegsír-hoz vonszolták, hogy kotrógéppel tisztogassa ki: *durr, bumm és reccs*. (*Belőki Helmutota* sírba) Nem beszélve a fehér lengyel éjszaka-król, zsidógyilkosokról akkor regélt nekem, amikor még stérden lovagoltam. (*Kihúzza a sírból Helmutot és a térdére ül*) Ez tanított meg szorakozni, ez a sok hófehér mese. Emlékszel apuka lengyel szorakozásaira, Helmut, hát persze hogy emlékszel. Elvégre te vagy az ő kibaszott öccse. (*Mint egy tízéves*) Még egyszer, apu, kérlek, érzés-sel!

HELMUT (*mint Jürgen apja*) Jól van, fiam, de siess a végszavakkal. Ezek az ügyesek nem sokat teketóriáznak, hanem rád sütik a kérdéseiket: ra-ta-ta-ta.

JÜRGEN Kész vagyok, apu.

HELMUT Akkor rajta.

JÜRGEN (*mintállamügyész feláll*) Verte a fegyenceket, Schubert úr?

HELMUT Hát persze.

JÜRGEN Kínózta a fegyenceket?

HELMUT Hát persze, természetesen.

JÜRGEN Kiterelte őket télen az udvarra? Lelocsolta őket hideg vízzel? Megparancsolta, hogy álljanak odakint, amíg csontkeményre nem fagnak?

HELMUT Igen, uram, megtettem ezt is.

JÜRGEN Emlékszik a sapkatrükkre?

HELMUT Igenis. Csupa lusta lengyelt osztottak alám. A kerítéshez mentem velük, letéptem a sapkát a fejükről és átdobtam a kerítésen.

JÜRGEN (*túlbuzgón*) 1940 márciusában...

HELMUT Várd meg a végszavadat, fiam. - Megparancsoltam a fegyenceknek, hogy hozzák vissza a sapkájukat, majd lepuffantottam őket, mint szökevényeket.

JÜRGEN 1940 márciusában megparancsolta egy fegyencnek, hogy akassza fel magát?

HELMUT Igenis, uram. 1940 márciusában megparancsoltam egy lengyel fegyencnek, hogy akassza fel magát. Adtam neki egy kötelet, egy kalapácsot, egy szöveget, bezártam egy kis helyiségbe, és közöltem vele, hogy kimetszem a heréit, ha nem akasztja fel magát.

JÜRGEN És felakasztotta magát?

HELMUT Egy félórán belül.

JÜRGEN Emlékszik rá...

HELMUT (*kijavítja Jürgent*) Emlékezetébe tudja-e idézni... Figyelj jobban, gyerek.

JÜRGEN Emlékezetébe tudja-e idézni, Schubert úr, hogy 1944 augusztusában saját kezűleg vízbe fojtott két fegyencet? HELMUT Igenis, 1944 augusztusában két fegyencet bezártam egy mosdóhelyiségbe, feltöltöttem a lábvizet medencét, majd víz alá nyomtam az arcukat.

JÜRGEN És hány főt lőtt agyon, Schubert úr?

HELMUT 1939 és 1944 között harminc németet, harminchárom lengyelt, és különféle egyéb népségekkel együtt mintegy tizenháromezer orosz lőttem agyon, hogy szép, kerek számmal szolgáljak.

JÜRGEN Milyen kitüntetésekert kaptak...

HELMUT (*felpofozza Jürgent*) Őt végszót átugrottál, barom, a Ficker körletparancsnokra vonatkozókat, ő is részt vett személyesen az agyonlövöldözésdiben, Knitterhez hasonlóan, aki szintén magától értetődőnek tartotta részvételét, maga ajánlkozott, hogy szívesen szorakozna.

JÜRGEN Milyen kitüntetésekert kaptak ezekért a bestila... bestilai...

HELMUT Bestialitásokért!

JÜRGEN Bestialitásokért?

HELMUT A vaskereszt második fokozatát, a kardokkal.

JÜRGEN Mivel foglalkozik manapság, Schubert úr?

HELMUT Pék vagyok, uram, és cukrász.

JÜRGEN Szép. Mindennapi habcsókunkat add meg nekünk ma.

HELMUT Ma is dolgoznak a kemencék.

Csönd. Arnold Stern közelebb jön

JÜRGEN Ez így nem megy, Helmut.

HELMUT Valami hiányzik.

JÜRGEN Nem úgy csinálod, mint apu.

HELMUT Apád sem úgy csinálja, mint régen.

JÜRGEN Hova tűnt a varázs? Elgyávult, amikor plasztikcsöveket

plántáltak a torkába. Úgy szól, mint egy komputer.

HELMUT Őszintén fájjalom.

JÜRGEN A tyúkokkal kel fel, mint hajdan, de régi segédje nélkül elvezett ember. Hatalmas lengyel ez a segéd, a vörösök elől menekült, a leghülyébb Lengyelországon kívüli lengyel, egy szellemileg visszamaradt Boleslav. Apu megtanította mindarra, amit tud, még a nevetésre is. (*Mint a saját apja, komputerhangon*) Hé, Boleslav, hogyan helyezel el húsz zsidót egy Volkswagenben? Tudod?

ARNOLD Nem.

JÜRGEN Hármat előre raksz, hármat hátra, a többit a hamutartóba.

Nem tudsz nevetni, Boleslav?

ARNOLD (*megpróbálja*) Ha-ha.

JÜRGEN Jó, nagyon jó. Kitisztítottad a kemencét?

ARNOLD Igen.

JÜRGEN Megrostáltad a lisztet?

ARNOLD Igen.

JÜRGEN Kész a cseresznyés pite?

ARNOLD Igen.

JÜRGEN Hadd lássam.

Arnold egy marék iszapot tart Jürgen elé

Rendes munka, Boleslav. Hadd kóstoljam meg. (*Bedugja az ujját az iszapba, majd lenyalja*) Nem rossz, ahhoz képest, hogy lengyel csinálta. Mindig résen kell állni, Boleslav. Rosszul megy az üzlet. Sokan bojkottálják a boltomat, rendíthetetlen nézeteim miatt.

ARNOLD Nézetek?

JÜRGEN Például: „Heil, Hitler!”

ARNOLD Kicsoda?

JÜRGEN Tudod, mit jelent ez?

ARNOLD Nem.

JÜRGEN Még egy jubileum. Ma hetvenéves a szegény dr. Josef.

ARNOLD Ki?

JÜRGEN A szegény dr. Josef.

ARNOLD Melyik?

JÜRGEN Mengele.

ARNOLD Ó.

JÜRGEN Megőrjít ez az igazságtalanság. Ahelyett, hogy a legszűkebb belvárosi családi körben ünnepelne, ahogy ez illik, istenverte indiánok közt ücsörög egy istenverte dzsungelben, ahová az istenverte zsidók kergették. És kedvenc ételéről álmodik, az én cseresznyés pitémről.

ARNOLD Szegény dr. Josef.

JÜRGEN Állítólag olykor hazalátogat, hamis útlevelemmel és bozontos szakállal átlépődzik a határon, mint egy igazi hős, úgyhogy nem bírják fülön csípni. Tartsd a szádát, ez hétpecsétes titok, csak háromnégyezer jó házból való barátja és a legszűkebb családi kör tudja. Talán ma eljön, ez esetben legyen meg neki az ő cseresznyés pitéje és habcsókja.

ARNOLD Az legyen meg neki.

JÜRGEN Istenem, bár jönnél! Minden évben várom ilyenkor, amikor érik a cseresznye. Sosem felejtettem el. Magam előtt látom, ahogy utoljára besétált közeink, enyhén bandzsítva, hézaggal a metszőfogai közt; micsoda idők voltak azok, még H-H-val köszöntöttük egymást, és itt a pultnál elpusztított három cseresznyés pitét és három habcsókot.

ARNOLD Csakugyan?

JÜRGEN Szégyen-gyalázat mocskolódva elkergetni egy ilyen embert!

„Halál angyala! Perverz hazugság! Nagy orvosa szegény dr. Josef, és még nagyobb tudós. Csakis a tudományért élt, és hol lennénk ma tudomány nélkül?

ARNOLD Sehól.

JÜRGEN Se színes televízió, se fröccsöntőgép, és még mindig dinnye-nagyságúak volnának a tökeid az utolsó trippered óta, nem igaz, Boleslav?

ARNOLD De igaz.

JÜRGEN Nagy férfiú nagy vízióval: minden ember szőke és kékszemű.

ARNOLD Sokat kísérletezett összevissza ezzel a vízióval a szegény dr. Josef, vagy tévedek?

JÜRGEN Dehogyan téved.

ARNOLD Például kivágta a zsidó gyerekek szemét.

JÜRGEN Mese habbal! Honnan veszed ezeket a perverz hazugságokat?

ARNOLD Újságban olvastam.

JÜRGEN Nem a megfelelő újságokat olvasod, Boleslav. Ne forduljon elő még egyszer, mert bajba kerülsz ebben a városban. ARNOLD Soha többé.

JÜRGEN Ezenkívül nincs haladás vér nélkül.

ARNOLD Vér nélkül nincs.

JÜRGEN Most pedig moss kezet, köss nyakkendőt, és vidd el ezeket a pitéket a belvárosba a családnak, és ha véletlenül meglátsz egy enyhén bandzsa embert, hézaggal a metszőfogai közt, akkor derekas H-H-val köszönj neki, megértted?

ARNOLD Igenis.

JÜRGEN Legyen meg neki az ő pitéje és habcsókja.

ARNOLD Az legyen meg neki.

JÜRGEN Na, menj már.

ARNOLD Már megyek is. *(Az iszapgombócot Jürgen arcába vágja)* H-H.

JÜRGEN *(nevet)* Mostantól közénk tartozol.

Jürgen elszalad, Mici énekel

HELMUT A bűnözők szívesen térnek vissza büntették színhelyére.

ARNOLD Az áldozatok is.

A szél zörgeti a leveleket. Mici énekel

HELMUT Esőszagot érzek.

Sötétedik. Mici abbahagyja az éneklést

ARNOLD Tudod, mi történik, amikor eldalolnak egy dalt?

HELMUT Mi történik?

ARNOLD Velünk marad.

HELMUT Semmit se hallok.

ARNOLD Fehér bálna vagyok a zene tengerében.

HELMUT Hányini szeretnék, olyan jó vagy.

ARNOLD Beszorultam, Helmut. Egy matróruhába, fülem az ajtón.

Odahaza mindig veszekedtek. Drámai fellépések, repültek a vázák, éjjeli edények, kalucsnik. Anyám berontott a szobájába és zokogott. Apám püfölte a zongorát, hogy beleremegtek az ablakok, és én matróruhában vártam, hogy ismét összebéküljenek. Ne érts félre, Helmut: nem tettem semmi mást, csak vártam, hogy ismét összebéküljenek. És senki, sem az Isten, sem a halál, sem te és ez a kicsi n-á-c-i sem veheti el tőlem ezt a várakozást, matróruhában, ajtóhoz szorított füllel, hogy ismét összebéküljenek.

HÉT

LOTTE *(egyedül)* Kicsiny, de csökönyös nép, keresve az igazságot itt és most, nem pedig amott valahol, ég tudja, hol, messze túl. Innen fakad az élet roppant túlbecsülése, nem amott, valahol, messze túl, hanem itt és most. Az öröklét egy másodpercig tart, az eget a gójok foglalták le, a pokol a mienk. Itt és most, nem pedig amott, lent, valahol, messze túl. A magam részéről én az életet, ugyebár, az életet fölöttébb kérdéses szórakozásnak tartom, életfogytiglanig tartó unalomnak, hogy úgy mondjam, egy dögunalmas vasárnap estének Solingenben például, Arnold Sternnel vagy nélküle, akinek a szakálla, a súlya, a klarinétje, továbbá elviselhetetlen jósága engem, hogy pon-

tos legyek, csak öt percig izgatott, slussz-passz. Az örömök közül egyedül a nevetést élveztem, de mára viccek sem azok, amik voltak. Egyszóval az élet tehet nekem egy szívességet. De a halálom, nem hencegésből mondom, a halálom, ó, jaj, a halálom groteszk műrémek volt, szebb, mint Opheliáé, Szent Johannáé, a lángokat sohasem szerettem, szebb, mint Isadora Duncané, akit saját sálja fojtott meg az azur tengerparton. *(Feláll)* Telefonfülkében állok, a Dóm közelében, havazik, odakint karácsonyi zsbivásár, jelmezesek és jelmeztelenek, részegek és józanok, bakák, bakók, püspökök, gyurók, írók, kurvák, stricik, öreg náci, fiatal náci jönnek-mennek, és egy flanellező aprócska japán. Karácsony van. Én egyedül vagyok.

(Tárcsázik) Itt Lotte Stern. Maga az, doktor? - Jó estét. Csak azért hívom, hogy ideje új brizdspartneret keresniük, ugyanis elutazom. - Nem, nem nagyon hosszú időre, de néhány hétig bizonyára nélkülözniük kell. - Egyébként, doktor, képzelje, beragadt az ajtó. - A fülke ajtaja. - A telefonfülke ajtaja, az ragadt be. Igen, tudom, hogy különösen hangzik. - Nem, már mindent megpróbáltam, nyomtam, löktem, könyökkel, vállal, farral, térdrel, nem nyílik ki. - Nem, ez nem zsidó vicc. - Igen, vannak emberek a téren, egy egész sereg ember mászkál a fülke körül. - Nem, rá se rántanak. - Igen, már ki-abáltam segítségért. - Ha hallani akarja, parancsoljon. *(Kibál)* Segítség! - Nem, nem örültem meg. - Kérem, legyen olyan szíves, és hívja fel az elsősegélyt vagy a tűzoltóságot vagy... isten vele.

(Egy másik számot tárcsáz fel) Itt Lotte Stern. Schöcknével szeretnék beszélni. - Üdvözlöm, drágám. Ez csak egy gyors búcsútelefon, elutazom kis időre. - Nem, semmi bajom, csak szeretnék már pár új arcot látni. - Igen, még azt akarom mondani, hogy itt állok a Dómnál egy telefonfülkében, az ajtó beragadt, nem bírom kinyitni, ráadásul jön be alulról a víz. - Igen, iszapos, jeges víz, valószínűleg a Rajna. - Nem, én sem értem, feltételezem, hogy a talajból szivárog fölfelé, talán csőtörés miatt, mára visszereimig ér, és az ajtó be-ragadt. - Nem, nem ittam. - Igen, hideg. - Igen, emelkedik. - Nem, senki sem segít. - Le kell most tennem. - Volna olyan szíves a rendőrséget... Akkor hát Isten vele.

(Egy újabb számot tárcsáz fel) Te vagy az, Gertrúd? Itt Lotte. Elnézést a zavarásért, de egy telefonfülkében állok a Dóm közelében, iszapos vízben fenéig, és az ajtó nem nyílik ki. - Úgy gondolom, hogy te minta huga... Miért nem akarod? - Természetesen tudom, hogy kapcsolatunk nem volt mindig olyan... jó, értem, de... nem szeretnék megfulladni itt, a Dómnál, a víz már a köldökömig ér. - Nagyon köszönöm, Gertrud, időnként majd úgyis írunk egymásnak. - Ég veled. *(Kifelé kibál)* Segítség! Segítség! *(Újabb számot tárcsáz fel, a víz mára nyakáig ér)* Anna, itt Lotte, idefigyelj, most meghalok. - Nem, ennek meg kell lennie, túl bonyodalmasá vált a helyzet, az ajtó beragadt, kavargó a tömeg... Segítség! Segítség! Túl bonyodalmas... Szívesen elbúcsúztam volna még tőled, de hiszen tudod, emelkedik a víz, na, tessék, már megint.

NYOLC

Arnold a klarinétját hangolja. Később majd játékosan variálja a Parsifal Megváltó-motívumát. Lotte Sternnél családi fényképalbum. Mici oldalt ül, egy halom könyv mögött, a házi feladatait csinálja. Később Helmut férfiruhában, öv nélküli nadrágja lötyög rajta, haja rövidre nyírva, a felhőket kémleli. - Senki sem reagál rá. Mici dühösen a sötétsarokba hajít egy könyvet. Arnold odamegy hozzá

ARNOLD Segítsek?

MICI Szar az iskola. Szar a házi feladat.

ARNOLD Mi a téma, Mici?

MICI „Mit tudunk Adolf Hitlerről”

ARNOLD Magányos volt.

MICI Ez minden?

ARNOLD Sokat elárul.

MICI Csak nem írhatom öt oldalon keresztül, hogy: Magányos volt, Magányos volt, Magányos volt. Öt könyvet kaptam a tanártól. Zúg a fejem. Az egyikben az áll, hogy hatmillió embert küldött gázba az a disznó. Erről még viták folynak, olvasom a másodikban. A harmadik szerint bizonyos szempontból csak a kötelességét teljesítette. A negyedik ezt mondja: aranyos csillagokat ajándékozott nekik és üdültáborokat létesített a számukra. A hamut trágyának használták, a belekből kutyaeledelt készítettek, százmilliószor hallottam már ezt a

baromságot. Ő maga nemcsak magányos volt, hanem fekete hajú bajszos törpe is, és neki köszönhetjük a zsidó vicceket.

ARNOLD Például?

MICI Hogyan készül a zsidó rántotta?

ARNOLD Hogyan?

MICI Lopj három tojást...

Arnold kivételével mindenki nevet

ARNOLD Hát még?

MICI Hogyan helyezel el egy zsidót húsz Volkswagenben?

ARNOLD Hogyan?

Mici teljesen belezavarodik a viccbe. Arnold kivételével mindenki nevet

MICI (összszavarodva) Csak azt akarta, hogy a faj tiszta legyen, kék-hajú és szőke szemű, noha neki magának fekete haja és világos szeme volt, és az árájknak, bármilyenek is, állítólag barna a szemük és fekete a hajuk, így hát embertenyésztelepeket létesített, ahol hidegvérű szőke legények szombat esténként mindenkit megdugtak, aki mozog, aztán minden líkből kék-szőke gyerekek potyogtak ki, akik mind megvesztek Adolfért. De hol azén hidegvérű szőke szerelmemem, akit megígértél nekem. Arnold, most, hogy teliholdkor vérzem, ahogy nagyanyám vérzett, amikor kiverték a szemét. Árucl el, Arnold, hiszen te minden kérdésre tudsz választ, hol az én hidegvérű szőke szerelmemem, és milyen volt Adolf anyja? És vajon Adolf minden segítség nélkül lett azzá a disznóvá, akivé lett? Arnold, ezt az elgázosítást én nem értem. És miért nem talált ki nagyanyám megölésére valami kedvesebb megoldást? Másrészt a kivégzés akkoriban per koponya ötszáz márkába került, ezt a szegény törpe nem engedhette meg magának. De a nagyanyámtól meg kellett szabadulnia, hiszen csontvázának strukturájától eltekintve ő nem is volt ember. Csak a köteletségét teljesítette, amikor kinyírta, de el nem égethette, ez perverz hazugság. Ha elégette volna a nagyanyámat, akkor hamvadó halma izzana még. Nem mehetett színházba, nem teniszeshetett, nem hokizhatott, az egyetlen számára engedélyezett sportág a békaügetés volt, aknamezőkön.

Megered az eső

(Eltép egy könyvet) És Adolf elrendelte: meg kell ölni minden zsidót, aki este nyolc után az utcán tartózkodik. De a gyerekeknek nem volt órájuk. Honnan tudhatták volna, hogy mennyi az idő? És hol vannak most azok a gyerekek, Arnold? A felhőkben, savas esőben?

ARNOLD Miféle gyerekek?

MICI (mint gyerek) Marek Steinbaumnak hívnak, Radom közelében születtem, Lengyelországban. Ennél több nemigen tudható rólam. Amikor tízéves voltam, lágerba kerültem. 1945. április 20-án felakasztottak tizenkilenc más gyerekekkel együtt. Apámnak jól megy a sora; Oklahomában él. Még nem tudja, mi történt velem, csak most bukkantak rá. Egy-két napon belül levelet kap Hamburgból.

(Mint apa) Hé, Myrtle, gyere ide, Myrtle, levelet kaptam, és nem találok a szemüvegemet.

(Mint Myrtle, a cselédlány) Nem aszondtam már százszor is, Mr. Steinbaum, hogy szerezzem be magának egy láncot, akkora nyakába akaszthassa a szemüvegét.

(Mint apa) Fogd be a szádat, Myrtle, és olvass.

(Mint Myrtle kinyitja a levelet, elolvassa. Szünet)

(Mint apa) Na, szóval ki a feladó?

(Mint Myrtle) A gáztársaság. Nem fizette ki az utolsó gázzámlát.

(Mint Mici) Ne nézzünk meg egy másik változatot, Arnold? (Mint apa) Fogd be a szádat, Myrtle, és olvass.

(Mint Myrtle) Olvassa el maga, Mr. Steinbaum, nekem főznöm köll. (Mint apa elolvassa a levelet, hangtalanul üvölt, hirtelen abbahagyja)

(Mint másik gyerek) Meklernek hívnak. Keresztnevem nem ismeretes. Én is Lengyelországból jöttem. Amikor tízéves voltam, Hamburgban, a Bullhuser Damm-i iskola pincéjében felakasztottak.

(Mint dr. Heissmayer) Amikor 1944 őszén becsülettel beismertem, hogy antituberkolózis szérummal végzett tudományos kísérleteim kudarcot vallottak - a foglyok állapota nemhogy nem javult, hanem kifejezetten romlott, az összes klinikai részletre sajnálatomra nem

emlékszem már -, úgy döntöttem, hogy félbeszakítom a kísérleteket, és sürgősen igényeltem húsz gyereket, hogy ugyanazzal az anti-tb-szérummal hasonló immunizációs eljárásnak vessem őket alá. Heissmayernek hívnak. Tudatában vagyok annak, hogy ezek a gyerekkísérletek ma büntetendőnek számítanak, de akkoriban nem voltak erkölcsi fenntartásaim. Akkori politikai meggyőződéseim szerint a foglyok - ide értve a gyerekeket is - csak korlátozottan voltak emberi lényeknek tekinthetők. Nem láttam említésre méltó különbséget a zsidók és a tengerimalacok között. Fel a fejfel, aranyoskaim! Szerető atyátok a cellájában kedvenc ételéről, a krumplifánkról álmodik ma éjjel, és csokoládépuddingot küld utána kéjjel.

(Mind dr. Duclik) Minden gyereknek volt egy tengerimalaca, egyazon kutatási számmal jelöltük őket. Fehér karácsonyunk volt. Willi, egy nyájas őr játékokat fabrikált a gyerekeknek: lovacskát, kisautót, egy bölcsőt babával.

(Mint gyerek) Vituskának hívnak - lány vagyok. Nincs rólam más adat. Ötéves voltam, amikor egy kampóra felakasztottak. (Mint dr. Ducik) Kaptam kapcsokat, csipeszeket, szikét, néhány he-gyes kampót és némi novokaint. Körülbelül tizenkilenc órára a negyedik körletből áthozták hozzám a gyerekeket az első körletbe. Levetkőztették és az asztalra fektették őket, szukcesszive természetesen. Hónaljukat jóddal festették be, és tíz köbcentiméteres, kétszázalékos novokaininjekciót kaptak. A hónaljuknál csináltam egy nyolc centiméteres bevágást, kiemeltem és formalinos üvegbe raktam a mirigyeket. Heissmayer vette magához az üvegeket. Közeledtek az angolok. (Súgva) Idefigyelj, Trzebinski, ne ijedj be, van számodra egy nem túl kellemes újságom: Berlinből utasítás érkezett, meg kell ölnöd a gyerekeket, gázzal vagy méreggel, választhatsz. (Mint Trzebinski) Strippel, idefigyelj, van egy hírem a számodra: úgy látszik, Berlinben nincsenek észnél. Most jött egy parancs, a Heissmayer-részlegnek el kell tűnnie, és Pauly nekünk szánta azt a szép kis feladatot, hogy mérgezzük meg a kölyköket. Én erre képtelen vagyok, gyenge a szívem, és mérgem sincs már.

(Mint Strippel, súgva) Trzebinski, idefigyelj: a parancs az parancs. Ha Pauly utasított erre, akkor meg is kell tenned.

(Mint gyerek, hangosan). Sergio di Simoninak hívnak. Hatéves voltam, amikor április huszadikán felakasztottak. Apám Nápolyban él, és nem tudja még, hogy mi történt velem.

(Mint apa, ordítva) SERGIO!

(Mint Trzebinski, suttogva) Strippel, mondd nekem valamit. Szándékosan nem hoztam mérget.

(Mint Strippel, bosszankodva) Azt hiszed, főbe lövetem magam csak azért, mert felbosszantottam Paulyt?

(Mint Trzebinski) Kész örülség megölni ezeket a kölyköket.

(Mint Strippel) Berlinben tudják, mit csinálnak. Bizonyára megvan rá az okuk, és ha te beszartál, akkor nekem kell a kezembe vennem ezt az ügyet.

(Mint gyerek) Senkise tudja a nevemet. Azt se, hogy hol születtem. És hogy mikor. És hogy kik a szüleim.

(Mint Trzebinski, hisztérikusan, mintha bíróság előtt állna) Kis idő múlva eljött Frahm. Azt mondta a gyerekeknek, hogy vetkőzzenek le.

(Mint gyerek) Nem akarok levetkőzni. Miért vetkőztek le?

(Mint Trzebinski) Gyerekek, kérlek. Le kell vetkőznötök. Beoltunk benneteket tifusz ellen. (Frahmnak suttogva) Most mit csináljak?

(Mint Frahm) Akaszd fel a gyerekeket.

(Mint Trzebinski) Kitalálhatnék valami tündérmesét. Pisztolyt fogtam Frahmra, hogy megakadályozzam ezt a disznóságot. De nem így történt. Semmi ilyesmit nem csináltam. Csak megkönnyítettem utolsó órájukat. Volt egy kis morfiumom. Kiálltam az ajtó elé. Egymás után behívtam a gyerekeket. Lehajoltak, és én injekciót nyomtam a fenekükbe, oda, ahol a legkevésbé fáj. Én nem vagyok vadállat... de az vagyok. Ki nem az?

Wedenek hívnak. Én voltam az iskola pedellusa. Ezt az éjszakát átaludtam. Semmit sem hallottam. Reggel lementem, hogy beindítsam a fűtést. A kályhába dobáltam mindazt, amit ott találtam. Fából eszkábált játékokat, egy bölcsőt, babákat.

(A nyitott sírból játékokat emel ki és halmoz egymásra. Álmosan mint gyerek) Nem tudom, hogy hívnak. Az egyik listán Desmonie-nak neveznek. Lehet, hogy tévesen. Csak az biztos, hogy fiú voltam. Lengyelországból jöttem. Még nem töltöttem be hetedik évemet. Koromhoz képest magasra nőttem. Tudtam ábecésrendben Európa összes folyóját. Visszamentem a helyiségbe, ahol le kellett vetkőznünk. Az egyik srác kiment, a másik bejött és kapott egyet a feneké-

be. Mindenki megkapta a magáét, korának és súlyának megfelelően, két és hat köbcenti között. Ismét fel kellett öltöznünk. Frahm bejött, azt mondta, vetkőzzünk le megint. Uram - mondtam -, én nem akarok. - Le kell vetkőznöd. - Uram, hideg van. - Fűrődnöd kell. *(Vetkőzni kezd)* Így van ez, ha egy katona már annyi embert végzett ki, akkor automatikusan mondja, hogy „Vetkőzz le”. Ez a Frahm nem volt vadállat, de mint szellemileg kissé fejletlen egyén, nem tudta elképzelni, hogy az ember ruhában is felakasztható. A gyerekek lasscskán elfáradtak. *(Énekel)* Tente, baba, tente. Most olyan szörnyűség következik, hogy beszélni is alig tudok róla. Frahm a karjára vette a gyereket. Ott állt, karján a kisfiúval, és kedvesen azt mondta nekünk: „Megyek és lefektetem őt”.

ARNOLD Sírtak a gyerekek?

MICI Nem.

ARNOLD Lélegeztek még, amikor felakasztották őket?

MICI Igen.

ARNOLD Egyenként akasztották fel őket?

MICI Kettesével. Két kampó volt.

ARNOLD Ki csavarta nyakukra a kötelet?

MICI Frahm.

ARNOLD Ki adta a parancsokat?

MICI Jauch.

ARNOLD Hát még?

MICI Strippel.

ARNOLD Elkapták később?

MICI Igen.

ARNOLD Bírótság elé állították?

MICI Igen. *(Mint főügyész)* A vizsgálatok alapján nem állapítható meg egyértelműen, hogy a gyerekek haláluk előtt többet szenvedtek a szükségesnél. Ellenkezőleg, megalapozottnak látszik a feltételezés, hogy az első injekciótól valamennyi gyerek elvesztette az öntudatát, és ennek folytán semmit sem érzéltek abból, ami később történt velük. Jelentőségteljes tény, hogy nem kellett különösen sokáig lelki, illetve testi szenvedést elviselniük. Így hát életük megsemmisítésén kívül más méltánytalanság nem érte őket.

ARNOLD Éi és virul?

MICI Kedves öregúr.

ARNOLD *(megüti Micit. Csönd)* Sajnálom, hogy megütöttelek. Mintha én is keresztény lennék.

MICI Nekem már semmi sem fájhat.

ARNOLD És elítélték?

MICI Soha.

HELMUT Elállt az eső.

MICI Micinek hívnak. Lány vagyok, tizennyolc éves, de többnek látszom. A rángatózás hosszabb távon kimerítő. Most megyek, be kell fejeznem a házi feladatomat, melynek az a témája, hogy mit tudok Adolf Hitlerről.

ARNOLD Leveled jött.

MICI Nem lehet igaz.

ARNOLD Nézd, itt áll: „Nagyméltóságú Sternhegyi és Sternvölgyi Mici von Stern kisasszonynak.”

MICI Jürgen írta. Kirúgták az iskolából, és felcsapott féregirtónak, de egy nappal korábban megengedte nekem, hogy cipelhessem a könyveit. Még sohasem kaptam levelet fiútól. Most táncra perdülnék örömben, ha tudnék táncolni. *(Vidáman táncolni próbál)*

Felnyitom a levelet. Jó a szaga. Elolvasom *(Még mindig vidáman)* Ez áll benne: „Kedves Mici, hogy a frászba nem küldtek téged is a gázba?” - Levelekre válaszolni kell, így hát kinyitom a gázt, és beledugom a fejemet a sütőbe.

KILENC

Arnold vezényel, a Parsifal Megváltó-motívumát variálja

LOTTE A kotrógép hajnalban érkezik. Holnap betont öntenek ide, a temetőbe. Játsszótér lesz itt. Nemsokára gyerekek ugrándoznak fölöttük.

OTTO Utálom a gyerekeket.

LOTTE Kasselben az embereket álló testhelyzetben temetik el, hogy

több hely maradjon parkolásra.

HELMUT A holtak mind külföldiek.

OTTO *(Lotténak)* Mit szólnál a hamvasztáshoz?

LOTTE Hogy te ma milyen tapintatos vagy, Otto.

OTTO Balabusch, a színész úgy rendelkezett, hogy a mannheimi Nemzeti Színház fölött szórják szét a hamvait. Egyetlen előadást sem akar elszalasztani.

HELMUT És menekültök majd, mikor már senki sem üldöz.

OTTO Idegesítő ez a siratófali nyavalygásod, Helmut. Gyere közénk.

HELMUT Gázszagot érzek.

OTTO Azt meg lehet szokni. - Arnoldban ma este tombol a wagneri szellem.

LOTTE Megpróbálja túlszárnyalni az apját. Még egy jubileum. *(Gyertyát gyújt)* Ma százhuszonöt éve született. *(Körbe mutogatja a családi fényképalbumot)* Csecsemőkorában bandzsított. Később látnok lett.

OTTO Aranyos, mi?

LOTTE Itt pedig, nézzétek, mint egy fiatal isten.

OTTO Megnőtt a füle.

LOTTE Hát igen, abszolút hallása volt. És itt van megint, Bayreuthban, csipőre tett kézzel bandzsít a napba, hetyke szivarja pont kilencvenfokos szögben mered ki a fogai közül, fogja a kis Arnold kezét.

Arnold abbahagyja a vezénylést, nem mozdul

Kölyökkorában gyalog baktatott odáig Lodzából. Fulda környékén el tévedt. Hogy jutok el Bayreuthba? - kérdezte egy paraszttól. A paraszt ezt válaszolta: „Gyakorolj, fiacskám, gyakorolj szorgalmasan.”

Arnoldon kívül mindenki nevet

Maga a Mester hallgatta meg, személyesen a Tavaszi zsongást. És a Mester tetszést nyilvánított, és azt mondta, hogy „újra!” Erre elénelte még egyszer, tetszésnyilvánítás, „újra!”, tetszésnyilvánítás és „újra!”, míg ki nem fulladt. Wagner úr, mondta, rettenetesen sajnálom, de még egyszer nem megy. Dehogynem megy - mondta -, addig megy, amíg nem megy.

Arnoldon kívül mindenki nevet

És amikor a Mester éppen alá akarta írni a szerződését, és már a szaggatott vonal fölött lebegett a tolla, félbeszakította mozdulatát és megkérdezte: „- Ja, igaz, Stern, egyébiránt murrant maga zsidó?” - „Nem okvetlenül” - felelte az apósom. Ezt a választ sohasem bocsájtotta meg magának. *(Kinyitja az albumot)* Itt látható megint, minden idők legvéznább Parsifalja, egy velencei palota előtt, amelyben a Mester - miután meghágt a szobalányt - éppen lelkének kilehelésével foglalatoskodott. Ez meg nem erősített legenda, én azonban hiszek benne. A halála előtti éjszakán, amikor befejezte a Parsifalt, azt álmodta, hogy egy zsidó asszony gyötri. Csak én tudom, ki volt az a nő. Frau Mendelssohn-Bartholdy, aki hátulról surrant hozzá, a zongorához. - Richard - mondta -, ez nagyon szépen sikerült. - Ó, köszönöm, Frau Mendelssohn. Felix fiamtól lopta, Ötödik Zongoraversenyéből, az F-dúrból. Nem csoda, hogy másnap feldobta a talpát.

ARNOLD Az Ötödik Zongoraversenyt, az F-dúrt nem Mendelssohn szerezte.

LOTTE Mibe fogadjunk? - És itt az utolsó fényképe, a párizsi Opera előtt.

ARNOLD Mögötte az árnyék én vagyok. Nem sokkal később, novemberben letartóztatták. Mindenki meg akarta menteni. Ó nem akarta, hogy megmentsék. Ki menti meg a többieket? - kérdezte. Egy este meglátogatta a kórus két tagja. „Jöjjen, elrejtjük.” - „Miért rejtőztek el?” - kérdezte. „Semmit se csináltam.” - „Cornelius - mondták -, aki semmit se csinált, azt ne is verjék agyon.” Nevetett és nem ment velük. Még a németek is meg akarták menteni, legalábbis egyikük, egy nagykutya, aki kétszer hallotta a Parsifalját. Az ember nem tartóztat le egy Parsifalt - mondta a fogdmegjeinek. Amikor az apám meghallotta ezt, felvette a Parsifal-jelmezt, amelyet a müncheni operából lopott, és elsétált a Gestapóhoz. „Itt vagyok” - mondta. Ez negyven évvel ezelőtt történt, még egy jubileum. Az időnek van érzéke a formákhoz, az idő, akárcsak a zene, az elegancia legmagasabbrendű formája. Minden életnek van kezdete, közepe és vége, de nem feltétlenül ebben a sorrendben. Negyven év óta várom, hogy csodálatosan hazatérjen estéről estére, ebben az órában, ez az én legjobb időm. Csengetnek, ott áll az ajtó előtt, kiáltanak, de magamba fojtom. „Te sem lettél fiatalabb, fiam” - mondja. Megváltozott, de rá lehet ismerni, főként a füleire. Egy ajándékot nyújt át. „Leporoltad a könyveket?” - „Igen, papa.” - „Rendet csináltál a le-mezek között?” - „Igen, papa.” - „Naponta gyakorolsz?” - Igen, papa.” - „Kávészagot érzek.” - „Igen, papa.”

LOTTE Félrebeszélés, Arnold, hagyd abba, megőrzítesz.
ARNOLD Nem beszélek félre. Majd meglátod. A múlt héten olvastam az újságban, hogy Auschwitzban kenyeret sütöttek, nem pedig apá-
kat.
HELMUT És te elhiszed ezt a szarságot.
ARNOLD A szarság igaz is lehet. Igazi szarság, szaros igazság, mind-
azonáltal éjszakánként azért imádkozom, hogy bárcsak kenyeret
sütöttek volna ott.

Csengetnek

LOTTE Ne nyiss ajtót.

Mici zongorázik

ARNOLD APJA Te sem lettél fiatalabb.
ARNOLD Nem, papa.
ARNOLD APJA Leporoltad a könyveket?
ARNOLD Igen.
ARNOLD APJA Rendet csináltál a lemezek között?
ARNOLD Igen.
ARNOLD APJA Hogy van Lotte?
ARNOLD Mint mindig.
ARNOLD APJA Hát a gyerekek?
ARNOLD A gyerekek meghaltak.
ARNOLD APJA Naponta gyakorolsz?
ARNOLD Igen.
ARNOLD APJA Hadd halljam.

Arnold játszik

Szép. Ennyi elég. Kávészagot érzek.
ARNOLD Igen; papa.
ARNOLD APJA Hoztam neked egy ajándékot.

Egy cipőt nyújt át Arnoldnak, aki mindenkinek tör belőle egy darabot

(Elmenőben) Vigyázz magadra.

ARNOLD Te is.

Esznek

OTTÓ Fura íze van.
ARNOLD Az ám, mert fura emberek vagyunk.

*Esznek. A kotrógép munkába fog, kotorni kezd az udvart. Csak a nyi-
tott sír marad meg*

TÍZ

*Jürgen csinos rovarirtói öltözékben és Wumpf, a sírásó egy üveg sörrel a
nyitott sírnál. Fölöttük daru mozog*

WUMPF *(énekel)* A csákányt, az ásót a földbe dugjuk,
Így épül a sok kicsi ház, Itt is kéne
egy varázsos lyuk, Barátom, hogy te
se fázz. Barátom, hogy te se fázz.

Már azt hittük, hogy végleg elintéztük ezt az ügyet. És akkor egyszer
csak betoppannak megint a rájuk jellemző tudod, már micsodával.
JÜRGEN Hűtőpék, mi?

WUMPF Hogy mondd?

JÜRGEN Pimaszok.

WUMPF Kibírhatalatlanul.

JÜRGEN Csodálom a türelmedet.

WUMPF Már alig állok a lábamon.

JÜRGEN Milyen gyakran bukkannak fel?

WUMPF Naponta.

JÜRGEN Mióta?

WUMPF Kábé egy hete, vagy még régebben.

JÜRGEN Hányan?

WUMPF Nehéz megsaccolni.

JÜRGEN Mégis.

WUMPF Nem kívánhatod tőlem, hogy létszámenőrzést tartsak.

Csütörtökön csak úgy hemzsegték össze vissza.

JÜRGEN Pontosan hol?

WUMPF Itt, alattunk. Szeretik a sötét lukakat.

JÜRGEN Jellemző, mi? Sok kárt okoztak?

WUMPF Eltaláltad. Minap itt felejtettem a sportjakómat. Estére már
csak a cipzárja volt meg. És kis piszokfoltok.

JÜRGEN Láttad valamelyiküket?

WUMPF Ma délután elszunyókáltam, és arra riadtam fel, hogy csiklan-
doznak. Egyikük a cipőfűzőmet babrálta. Rábámult azokkal a mé-
labús, pici szemével, rózsaszín farkincája felkunkorodott.

JÜRGEN Mire te?

WUMPF Először egészen naívan odacsaptam a lapáttal. El is találtam
egyét, na és? Néhány perc múlva már öten voltak, és elvonszolták a
hullát.

JÜRGEN Hova?

WUMPF Tudja a fene, annyi itt a luk meg a hézag. Később különféle
spray-ekkel próbálkoztam, a kipróbált fajtákkal, de villámgyorsan al-
kalmazkodtak hozzájuk, nem úgy, mint akkoriban.

JÜRGEN Hát igen, tetemesen megnőtt az ellenállóképességük. Hoz-
zászoktak a meghaláshoz, mintha nem jönne az éjszakára reggel.

De ne aggódj, én majd a gondjukat viselem.

WUMPF Mennyi időre van szükséged?

JÜRGEN Három napra a művelethez, egy további napra a maradvá-
nyok eltakarításához, a mellőztetéshez pedig kedvező széljárás
esetén ötven évre. Még egy jubileum.

WUMPF Miféle széljárás?

JÜRGEN A végső fázisban olyasvalami keletkezik, amit mi szaknyel-
ven szaglószeri sérelemnek nevezünk.

WUMPF Illat?

JÜRGEN Szag.

WUMPF Bűz?

JÜRGEN Rosszabb.

WUMPF És miféle segédeszközt alkalmazol?

JÜRGEN Hivatali titok.

WUMPF Folyékony?

JÜRGEN Inkább páraszerűnek mondanám.

WUMPF Nem szeretném, ha szenvednének.

JÜRGEN Imádnak szenvedni.

WUMPF *(kiált)* Ott is van egy!

Jürgen villámgyorsan odacsap a sörösüveggel. Sivitás, csend

Még lélegzik.

JÜRGEN Már nem. *(Zene. Jürgen lehajol és felemel egy kis emberi ko-
ponyát)* Mennyi lim-lom mindenfelé.

Ülnek, isszák a sört. A fűzfák közt szél susog. Hulló levelek

(Tanulmányozza a koponyát) Ezt megismerem.

WUMPF Honnan?

JÜRGEN Az orrától.

WUMPF Semmi sem vész el. Nézd ezt a göröngyöt. Valamelyik nagy-
mellű, vendégszerető puncijú csajocská hagyta ránk. *(Odamegy
Jürgenhez)* Vagy vedd példának a virslidet. Azt hiszed, eltűnt, mint a
nácik, de tévedsz. A beleidben bujdosol, egy része máris energiává
vált, a többi...

MICI *(halkan)* Jürgen!

WUMPF ...holnapra kicsusszan, meg sem áll a folyóig, ahol a halakat
táplálja, amelyeket feltálnak nekem rósejbnivel és egy üveg rajnai
borral, aztán ismét beleszaródnak az örökös körforgásba. Boldogult
feleségem, aki öt évvel ezelőtt halálozott el, még egy jubileum, most
is itt kering, esetleg porszemek formájában, de kétségkívül átalakul-
va, ami csak a javára válhatott, mert olyan csúnya volt, mint a bűn.
Vagy ott hátul, az a borostyán, az a rángó szájú Stern Mici volt egy-
kor. Ismerted?

JÜRGEN Nem.

WUMPF Jól vagy?

JÜRGEN Szegény Mici! *(Sír)* Tulajdonképpen nem néz ki zsidónak,
mi?

WUMPF Egyáltalán nem.
JÜRGEN Kifordul a gyomrom.
WUMPF Fel a fejjel, fiú! Maradt itt még elég török meg görög, meg digó,
jugó, sőt néhány nigger is.

Csend

JÜRGEN Azért az nem ugyanaz. *(Mecsókolja a koponya fogát)*

A FORDÍTÓ UTÓSZAVA

Mi volna, ha így kezdeném beszámolómat: „A fordító bolyong a változatok rengetegében”? Ez esetben rögvést utalhatnék a metaforák hatalmára is, szembeállítva a „változatok rengetege” kifejezést szinonimájával, a „rengeteg változat”-tal.

Na, lám, minden utak közül a kerülőút a legrövidebb, máris témám közepén kuksolok, hogy innen szőjem szálaimat. Tábori György, George Taboriként, akárcsak egyéb műveit, ezt a darabját is angolul írta meg. Csakhogy színműveinek ősbemutatójára, melyeket ő maga szokott rendezni, mindig német nyelvterületen kerül sor. Így történt ez a *Jubileum* esetében is. Legfőbb fordítója - és egykori felesége -, Ursula Tabori-Grützacher elkészítette az 1983-as bochumi ősbemutató számára a német szöveget, mely épp olyan hiteles, mint az angol, hiszen Tabori maga alakította át a próbafolyamat során. Mivel Claus Peymann összes színházában leközik a műsorra tűzött darabok szövegét - akkoriban Peymann volt a bochumi színház intendánsa -, a műsorfűzetet hetekkel a bemutató előtt nyomdába kellett adni. Csakhogy George Tabori a bemutató napjáig alakította, át-átszerkesztette a művét, így hát később kötetben egy olyan bochumi változat jelent meg, mely nem teljesen azonos a műsorfűzetben közölttel. Sőt mi több: az előadások során is végbementek metamorfózisok. Én magam Bochumban az utolsó előadást láttam. Koradélután futottam be a színházba. George éppen átállított néhány jelenetet. Az előadásra a színház foyér-jában került sor, de néhány epizódja az utcán zajlott le. A nézők - mintha csak valamilyen Squat-színházbéli produkciót szemlélnének - a foyér óriási ablakain át bámulhatták ezeket a jeleneteket, a hang erősítők útján szökkent be a színházba. George a darab egy részletét ezen az utolsó előadáson vitte ki az utcára, és - ha jól emlékszem

- néhány szövegmódosítást is javasolt. Ezt mindenki természetesnek találta. Köztudomású, hogy a színházi folyamat Taborit jobban érdekli e folyamat végeredményénél. A színházban az nyűgözi le, hogy a szöveg és a benne rejlő viszonylatok, továbbá a próbák atmoszférája, és a tervezhetetlen véletlenek folytán a színészek előre nem látható kalandokba csalhatók bele, ha felvállalják a váratlan lelki szituációk kockázatát. Ezért aztán még az említetteken kívül is születnek változatok. Minden előadás új alaphelyzetből indul ki, így hát George, és az ő módszeréhez vonzódnó többi rendező is szabadon éli ki a szövegen fűrő-faragó-alakító szenvedélyét.

Kezdetben két változatom volt: az ősangol és a bochumi műsorfűzetben közölt. Mivel ez utóbbi George rendezői tapasztalatait is magában foglalta, ezt fordítottam le, de közben tekintetbe vettem az eredeti szöveget is. Kihagytam például a német közönség számára beiktatott poénok egy részét, néhány 1983-as aktualitást, viszont beemeltem a magyar szövegbe az angol változat néhány viccét és fanyaran humoros fordulatát. Aztán figyelembe vettem a későbbi német kiadás megfogalmazásait is.

Az általam elkészített darab azonban sok ponton eltért attól az angolnyelvű változattól, amelyet az amerikai rendező, Martin Fried hozott magával. Az ő szöveggönyvének első oldalán is az állt, hogy „bochumi változat”, de ebből csak a bochumi változatok sokaságára következethettem. Martin Fried, aki ezt az angol-bochumi variánst megrendezte már Kölnben, nem látott okot arra, hogy idegen terepen új fába vágja fejszéjét. Elkészült tehát magyarul az ő *Jubileuma* is, és ezt mutatta be - a pesti próbafolyamat során bekövetkezett módosulásokkal - a Radnóti Színház.

Igenám, csakhogy megítélésem szerint az általam először lefordított színmű szerkezetileg jobb, mint a bemutatott darab. Másrészt nem lehetett nem észrevennem, hogy néhány vonatkozásban a Fried-féle struktúra az erősebb. Újabb munkálkodás következett, részben ollóval: kivágásokra, átragasztgatásokra szántam rá magam, majd azt is mérlegeltem kellett, hogy a Pesten született ötletek közül melyek kívánkoznak bele ama ideiglenesen végleges szövegbe, melyhez ezt az előszót írom.

Mi volna, ha az élet egyéb területein is Tábori György módján buzgólnodnánk, hogy képződményeink - gondolataink, érzéseink, kapcsolataink - ne öltsenek túl szilárd, módosulásokra alkalmatlannak tetsző formát? Én mindenesetre hajlok arra, hogy helyeseljem az efféle életstratégiát.

